

О НАМА

Историјски повод

Једанаестог новембра 2018. године навршава се 100 година од завршетка Првог светског рата. Према Меморандуму делегације Краљевства СХС датом на Конференцији мира у Паризу 1919. године, Војска Краљевине Србије у Првом светском рату изгубила је **369.818** војника, погинулих и умрлих од рана и болести, а то је бројчано било половина од укупно мобилисаних људи.

Током одступања са северозападног фронта Српске војске у времену од 29. октобра до 17. новембра 1915. године Прва армија војске Краљевине Србије под командом војводе Живојина Мишића свакодневно је водила борбе са трупама 3. аустроугарске армије (8. *аустроугарски корпус*, 22. *резервни немачки корпус*, 19. *аустроугарски корпус*, *Алски корпус* и 62. *пешадијска дивизија*) на територији коју обухвата град Краљево, суседни и околни градови и општине Ужице, Пожега, Чачак, Горњи Милановац, Врњачка Бања, Ивањица, Ариље, Лучани и Рашка.

Најтеже и најкрвавије борбе вођене су у времену од 6. до 13. новембра 1915. године, на северном излазу из Ибарске клисуре. Прва армија војске Краљевине Србије у овим борбама бранила се на главним положајима који су се протезали линијом: од реке Рибнице на запад преко Стрмца, Оштре главице и коте 740 на десној обали реке Ибра, па даље преко Лаката–кота 552 (*северно од Богutowца*)–кота 508–кота 555 (*Космајица*)–кота 496–кота 447–брдо Јајинац–брдо Врановац–Каонска река–Ељдовиште и по дубини на планинским масивима и беспућима планина Троглава и Чемерна на левој обали реке Ибра.

Страдања и погибије Српских војника у борбама на горе наведеним главним положајима Прве армије војске Краљевине Србије су огромна, то се јасно види у архивском документу ¹Релације Ужичког одреда на страни 126 за 27. октобар по старом, односно 9. новембар по новом календару. У овом документу приказани су губици Ужичког одреда у људству за 9. новембар 1915. године и они су износили:

- За 2. прекобројни пешадијски пук III позива, који је организовао одбрану у рејону брда Врановца: погинуло 27 војника, рањено 92 војника, контузован 1 војник и нестало 32 војника. Поред тога били су рањени и следећи официри: резервни пешадијски капетан I класе Добросав Вукашиновић, пешадијски поручник Тихомир Добричинац, резервни пешадијски потпоручници Живота Петровић и Андреја Милковић.
- За 4. пешадијски пук III позива, који је организовао одбрану у рејону брда Јајинца: погинуло 3 војника, рањено 5 војника и нестало 16 војника. Погинула су 2 коња и још 2 коња су рањена.
- За Доњо Васојевићку бригаду, која је организовала одбрану на Каонским положајима: погинуло 12 војника и рањено 53 војника.
- За 1. брдску Дебанжову батерију, која је посела ватрене положаје у рејону коте 602 на брду Јајинцу: погинуло 4 војника и рањено 4 војника.

¹ *Војни архив Београд, Пописник број 7, кутија број 4, фасцикла број 1, Релације Ужичког одреда страна број 126.*

Утрошак муниције код Српских пукова, приказан у овоме извештају, упечатљиво говори о свој тежини борби вођених 9. новембра на главним положајима.

Наиме 2. прекобројни пешадијски пук III позива само током дана 9. новембра са положаја на Врановцу и околним брдима у борби са аустроугарским трупима утрошио је 283.125 метака за руску брзометну пушку и 124 ручне бомбе. Што значи да је сваки војник 2. прекобројног пешадијског пука III позива током дана утрошио најмање 100 метака, односно да је са непријатељем вођена блиска борба на бајонет и нож, што недвосмислено показује утрошак од 124 ручне бомбе.

Слична ситуација тога дана била је и на брду Јајинцу на положају 4. пешадијског пука III позива, одакле је дејствовала и 1. брдска Дебанжова батерија. Овај пук је у току дана утрошио око 152.000 метака за турску брзометну пушку и 500 метака за српски митраљез, док је 1. брдска Дебанжова батерија током дана утрошила 289 шрапнела и 40 граната, а позициона Дебанжова батерија 175 шрапнела и 45 граната. То значи да је артиљерија Ужичког одреда (*3 брдска Дебанжова тона и 4 позициона Дебанжова тона*) са ватрених положаја на брду Јајинцу само у току 9. новембра 1915. године утрошила 464² шрапнела дејствујући по аустроугарској и немачкој пешадији која је нападала на главне Српске положаје.

Још сликовитије говоре записи из³ Оперативног дневника 4. пешадијског пука II позива, који је дејствовао у саставу Студеничког одреда. Наиме на планинским беспућима планине Чемерна 4. пешадијски пук II позива дана 11. новембра 1915. године имао је дневне губитке од 42 погинула војника, 4 погинула подофицира и 1 погинулог официра, а наредног дана 12. новембра губици овога пука били су још већи и износили су 56 погинулих војника, 1 погинулог подофицира и 2 погинула официра. Значи само за два дана борби у овом пуку је погинуло 98 војника 5 подофицира и 3 официра. То је цела једна пешадијска чета.

Слична ситуација била је и код осталих пешадијских пукова Прве армије војске Краљевине Србије, који су тих дана водили борбу са аустроугарским трупима на планинским масивима Гоча, Столова, Жељина, Троглава и Чемерна и то:

- Код Дринске дивизије II позива на десној обали реке Ибра на планинским масивима Гоча, Столова и Жељина (*5. пешадијски пук II позива, 5. пешадијски пук III позива, 6. пешадијски пук II позива и 14. пешадијски пук II позива*).
- Код Дунавске дивизије II позива на левој обали реке Ибра на планинским масивима Троглава, Ђаковачке планине и Чемерна (*2. прекобројни пешадијски пук III позива, 4. пешадијски пук II позива, 4. пешадијски пук III позива, 6. пешадијски пук III позива, 7. пешадијски пук I позива, 8. пешадијски пук II позива, 9. пешадијски пук II позива, Доњо Васојевићка бригада*).

На основу доступних архивских докумената, садржаних у Пописнику број 9 Војног архива у Београду, а која се односе на горе наведене пешадијске пукове Српске војске, може се закључити да је само током прве половине новембра месеца 1915. године на положајима око Краљева, у самој Ибарској Клисури и на планинским масивима Гоча, Столова, Јелице, Троглава и Чемерна погинуло више од 1.500 српских војника из

² Шрапнел је артиљеријски пројектил, који је у току Првог светског рата коришћен за дејство по непријатељској пешадији у наступању и која је била пришла на 500 метара и ближе, ка положајима браниоца.

³ Војни архив Београд, Пописник број 9, кутија број 101, фасцикла број 1, лист 69 и лист 77.

састава Прве армије војске Краљевине Србије (*у овим борбама било је ангажовано 11 пешадијских пукова Српске војске и 1 бригада Црногорске војске*).

Велики број погинулих Српских војника, подофицира и официра је још у току борбених дејстава бивао извлачен са положаја и преношен у прихватна превијалишта и пољске болнице. Ту су погинули војници, подофицири и официри пописивани и даље транспортовани и сахрањивани иза положаја, најчешће у заједничке гробнице, или када је ситуација то дозвољавала, вршено је појединачно сахрањивање по околним локалним сеоским гробљима, са тачно означеним гробним местима и именима погинулих.

Међутим један број страдалих Српских војника, подофицира и официра није могао бити сахрањен у току борбених дејстава, већ су њихови посмртни остаци остали на положајима и по врлетима планина Гоча, Столова, Троглава и Чемерна. Пошто је након ових борби убрзо пао велики снег и наступила јака зима, посмртне остатке Српских војника су касније месецима по планинама развличиле дивље звери. Током пролећа 1916. године чобани и мештани из околних села су на овим планинама масовно проналазили раскомадане остатке наших војника, а њихове кости налазиле су се и много година касније, после рата, по планинским забитима.

Након завршетка Првог светског рата посмртне остатке једног малог броја војника, подофицира и официра из знаних гробова преузела је њихова родбина, па су они пренешени и сахрањивани у својим родним местима.

Међутим, и данас један број, нама још тачно непознат, страдалих војника, подофицира и официра војске Краљевине Србије, остао је у врлетима планина Гоча, Столова, Троглава и Чемерна сахрањен у мање необележене заједничке или појединачне гробнице и гробове, или пак сахрањен појединачно по околним сеоским гробљима, а што је рађено у каснијим годинама, онда када су чобани и мештани по планинама проналазили делове костију војника страдалника.

Посебно је важно истаћи, да је један већи број посмртних остатака страдалих Српских војника, подофицира и официра, после завршетка Великог рата, ископан из више заједничких гробница са овога простора и са шире околине Краљева, па је затим био пренешен и сахрањен на војничком гробљу у Краљеву и на војничком гробљу у Чачку.

Већ неколико година уназад уз благослов Владике Жичког потомци ратника ослободилачких ратова Србије 1912. до 1918. године из више Краљевачких и Драгачевских села, окупљени у иницијативни Одбор за подизање војничке спомен капеле на планини Чемерно, на терену марљиво раде на обележавању места на којима су октобра и новембра месеца 1915. године у борбама са аустроугарским окупаторским трупама страдали војници Прве армије војске Краљевине Србије.

До сада овај иницијативни одбор обележио је више места на којима су страдали Српски војници у селима Прогорелица и Пекчаница и на планинама Чемерно и Троглав и то:

1. На брду Врановцу у селу Пекчаница постављен је мермерни крст посвећен изгинулим војницима, подофицирима и официрима Ужичког одреда, на овоме месту подигнута је и надстрешница са столовима.

2. На брду Јајинцу у селу Пекчаница, подигнут је дрвени крст посвећен изгинулим војницима, подофицирима и официрима Ужичког одреда.
3. На планини Троглаву, на месту званом Гробови, подигнут је дрвени крст посвећен изгинулим војницима, подофицирима и официрима Дунавске дивизије II позива.
4. На планини Чемерно, на месту званом Мали Ком, подигнут је дрвени крст и постављена спомен плоча са посветом изгинулим војницима, подофицирима и официрима Дунавске дивизије II позива.
5. На месту званом Равни Гај у селу Прогорелици, подигнут је дрвени крст посвећен страдалим војницима–артиљерцима из састава Дунавске дивизије II позива.

Ценећи војничке жртве и достојност ратника, војника војске Краљевине Србије погинулих октобра и новембра месеца 1915. године у борбама са немачким и аустроугарским окупаторским трупима на територији града Краљева, народ краљевачког краја, свештенство Жичке епархије СПЦ и градска управа Краљева испуњавају своју моралну обавезу да после више од једнога века отргну из таме заборава и одају пијетет страдалим војницима, подофицирима и официрима Српске војске и цивилног становништва на нашем простору.

Сходно томе Градоначелник Краљева својим Решењем број 011-75/2017-И од 10. марта 2017. године образовао је **Одбор за обележавање стогодишњице од завршетка Првог светског рата и подизање војничке спомен капеле на планини Чемерно.**

Поступајући у духу донетог решења градски Одбор за обележавање стогодишњице од завршетка Првог светског рата на својој првој конститутивној седници одржаној 11. априла 2017. године усвојио је План рада.

Основни задаци Одбора за обележавање стогодишњице од завршетка Првог светског рата и подизање војничке спомен капеле на планини Чемерно, дефинисани Планом рада су:

1. Изградња војничке капеле на планини Чемерно,
2. Обнова и рестаурација постојећих спомен обележја посвећених Српским ратницима ослободилачких ратова 1912.–1918. године на територији града Краљева (*споменици, спомен чесме, спомен плоче, војничка гробаља, споменици крајпуташа...*),
3. Изградња нових спомен обележја посвећених Српским ратницима ослободилачких ратова 1912.–1918. године,
4. Евидентирање и попис свих локација по селима и околним брдима за које у народу постоји предање да би ту могли бити сахрањени посмртни остаци изгинулих војника. На тим местима извршити сондажна ископавања и тачно утврдити да ли ту има посмртних остатака војника,
5. Наставак започетих архивских истраживања и комплетирање спискова страдалих војника, подофицира и официра у нашем крају,
6. Припрема и публиковње истраживања у пет књига:

- ВОЈСКА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ, Организација војске почетком XX века и током ослободилачких ратова од 1912. до 1918. године,
 - ТРОЈНА ИНВАЗИЈА НА КРАЉЕВИНУ СРБИЈУ 1915. ГОДИНЕ, Прва фаза одступања Српске војске на Западну Мораву и Ибар, Краљево и околина у Великом рату – Преглед операција од 29. октобра до окупације Краљева 6. новембра 1915. године,
 - ТРОЈНА ИНВАЗИЈА НА КРАЉЕВИНУ СРБИЈУ 1915. ГОДИНЕ, Друга фаза одступања Српске војске на Косово Поље, Краљево и околина у Великом рату – Преглед операција од 7. до 17. новембра 1915. године,
 - РЕЛАЦИЈЕ УЖИЧКОГ ОДРЕДА и
 - Објавити монографију свих до сада подигнутих споменика и спомен обележја посвећених војницима ослободилачких ратова 1912.–1918. године на територији града Краљева, која ће садржати додатак са пописом имена свих до сада познатих жртава ослободилачких ратова 1912.–1918. године.
7. Иницирати организовање научног скупа у организацији факултета из Косовске Митровице на тему: Опште одступање војске Краљевине Србије 1915. године – Друга фаза одступања са Западне Мораве на Косово Поље.
 8. Организовати студијско путовање, посетити Спомен собу Гарнизона Враће у склопу касарне „Први пешадијски пук Књаз Милош Велики“ у Врању. На том месту видети оригиналан, достојанствен споменик посвећен Врањанцима изгинулим у ратовима за слободу у периоду од 1878. године па до данашњих дана.

Најзначајније активности Градског одбора за обележавање стогодишњице од завршетка Првог светског рата и подизање војничке спомен капеле на планини Чемерно до сада биле су следеће:

1. Урађен је и дана 24. 07. 2017. године одобрен урбанистички пројекат за изградњу војничке спомен капеле на КП број 4/5 и делу КП број 3549 обе КО Савово на планини Чемерно.
2. Дана 6. августа 2017. године на планини Чемерно служен је парастос изгинулим војницима војске Краљевине Србије и том приликом је постављен и освештан камен темељац за војничку спомен капелу. Планирана вредност изградње војничке спомен капеле на планини Чемерно је око 15.000 евра. Крајњи рок за изградњу војничке спомен капеле је 6. август 2018. године.
3. Извршена су обимна архивска истраживања на тему: Тројна инвазија на Краљевину Србију 1915. године–Краљево и околина у Великом рату, и у том смислу припремљена је публикација истраживања у три тома.